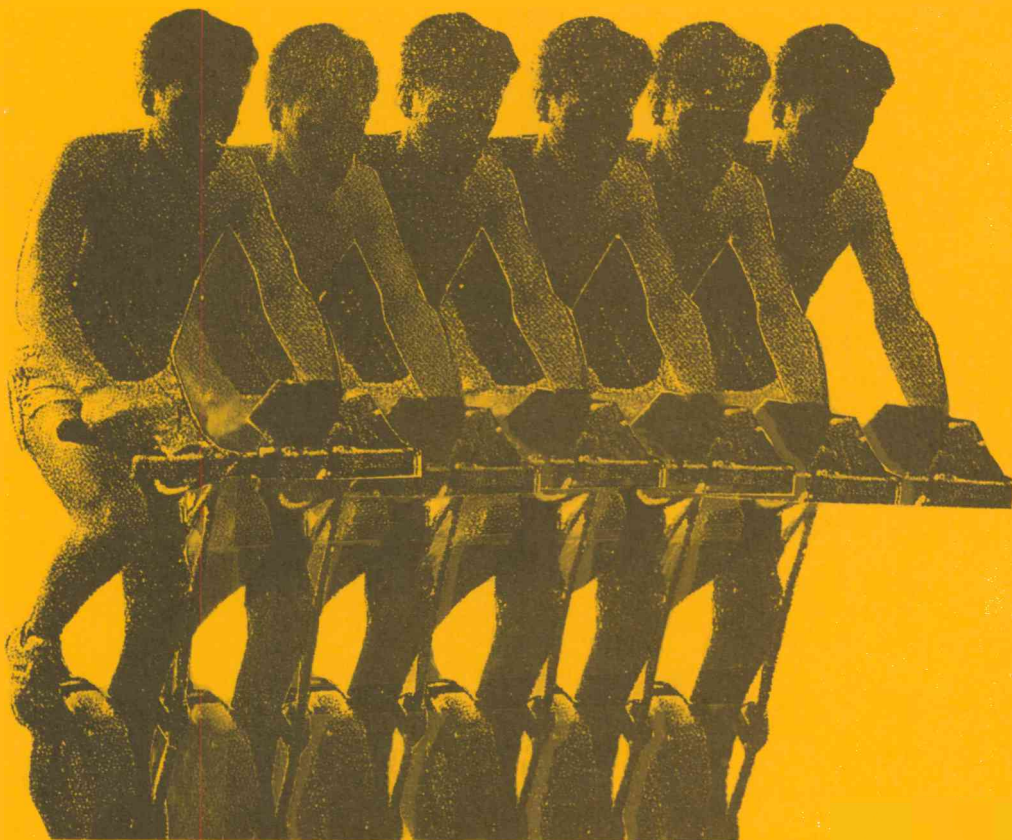

KLASSVIS MÖNSTRING

**Ett första försök
i Sollentuna kommun**

Ebba Olsson

KLASSVIS MÖNSTRING

ETT FÖRSTA FÖRSÖK I SOLLENTUNA KOMMUN

EBBA OLSSON

**STOCKHOLM
1993**

Styrelsen för psykologiskt försvar
Utvärdering nr 4

ISSN 0348-9353

Försvarsmedia
Tryckeri Balder AB, Stockholm 1993

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD 5

BAKGRUND 7

Försöksverksamheten i Sollentuna 10

UTVÄRDERINGEN 13

VAD TYCKTE ELEVERNA? 17

De inledande frågorna 17
Elevernas uppfattning om de olika aktiviteterna 23
Pojkarna om att mönstra klassvis 30
Övrigt 31

ARRANGÖRERNAS ERFARENHETER 33

Det militära försvaret 33
Det civila försvaret - frivilligorganisationerna 33
Mellersta värnpliktskontoret 34
Rudbecksskolan 34

SAMMANFATTNING 35

FÖRORD

Hösten 1992 kontaktades Styrelsen för psykologiskt försvar (SPF) samt dess informationsråd (med företrädare för Överbefälhavaren, Överstyrelsen för civil beredskap, Statens räddningsverk och Centralförbundet Folk och Försvar) av överste Stig Magnusson, som på uppdrag av chefen för Värnpliktsverket utredde frågan om samordning av information om totalförsvaret i skolorna. Hans förslag, presenterat i rapporten "Skolan och mönstringen", går ut på att införa s k *klassvis mönstring*, att utöka undervisningen om säkerhetspolitik och totalförsvaret i skolan och att lägga denna utökade undervisning i anslutning till pojkarnas mönstring.

Ett praktiskt försök med både utökad undervisning och klassvis mönstring skulle genomföras i Rudbecksskolan i Sollentuna i början av 1993.

Under lång tid har informationsansvariga inom totalförsvaret diskuterat hur man kan utöka skolans undervisning om svensk säkerhetspolitik, dess mål och medel. Med Magnussons förslag öppnas en möjlighet att påverka gymnasieskolans undervisning i detta ämnesområde. Detta kan ske på ett sätt som ger omedelbara fördelar även för skolans arbete genom att pojkarnas frånvaro i samband med mönstringen samlas till ett tillfälle. Vid försöket skulle förutom skolan, militärt och civilt försvar, kommunala representanter och företrädare för frivilligorganisationer engageras i en samverkan kring utbildning och information, som kunde ge nyttiga erfarenheter för framtiden för alla inblandade parter.

SPF har inom totalförsvaret ett samordningsansvar för upplysningsverksamheten om säkerhetspolitik och totalförsvaret. Myndigheten ser det som angeläget att undersöka varje väg, som kan leda mot målen

att förbättra ungdomens kunskaper i ämnesområdet - en viktig förutsättning för att bevara försvarsviljan i framtiden - och

att bättre motivera dem som senare kallas in till militärutbildning.

SPF erbjöd sig därför att bidra med en enkätundersökning och utvärdering vid Sollentunaförsöket. För SPF:s del riktades intresset i första hand mot elevernas attityder. Hur värnpliktsmyndigheten skulle utföra den klassvisa mönstringen och vilka värderingar personalen där skulle lägga på genomförandet låg dock utanför SPF:s område.

SPF engagerade Ebba Olsson, fil kand på beteendevetenskaplig utredarlinje vid Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, att följa försöket, att kartlägga elevernas attityder och eventuella förändringar i dessa samt att studera deras uppfattning om de olika momenten i försöket. Hon svarar tillsammans med SPF för denna rapport.

I det frågebatteri som eleverna skulle svara på ingick såväl frågor som direkt berörde försöket som allmänna frågor hämtade från de s k försvarsviljeundersökningar, som SPF och dess företrädare bedrivit sedan början på 1950-talet.

I korthet kan konstateras att försöket givit ett hyggligt resultat. De deltagande skolorna har fått rikligt med tillfällen att lära sig mer om totalförsvar och säkerhetspolitik och verkar i allmänhet ganska nöjda med hur denna information lagts upp. Det begränsade elevunderlaget och bortfallet i undersökningen gör att man tyvärr inte får något bestämt svar på frågan huruvida detta även påverkat deras inställning till den av regering och riksdag fastlagda säkerhetspolitiken. En del svar går tvärtemot det man kunde förvänta och väcker den intressanta frågan om inskrivningsprövningen i sig har en negativ effekt på pojkars attityd till försvaret.

Helt utan gnissel gick inte försöket. Röster bland inskrivningspersonalen menade att de mönstrande var mer högljudda än normalt och att de hade relativt stor spridning i ålder och mognad. På värnpliktskontoren i storstadsområdena brukar de mönstrande inte känna varandra. Detta förekommer däremot i Norrland där busstransporter med mönstrande samordnas i glesbygden. Eftersom det inte ingick i SPF:s utvärdering att mäta personalens reaktioner eller att bedöma kvalitén på inskrivningsprövningarna kan inte bedömas hur allvarligt dessa invändningar bör tas.

Trots de uppenbara fördelar med klassvis mönstring som förslagsstäl-laren pekar på i sin rapport får man inte tro att systemet kan bli själv-gående. Ett genomförande i större skala förutsätter ett omfattande kontaktarbete mellan värnpliktskontor, skolor, förband, kommunala instanser, frivilligrörelser m m. Någon allmängiltig mall är knappast möjlig - genomförandet måste anpassas efter lokala betingelser. I detta fall lade det närmast belägna militära förbandet ner ett betydande arbete på att ordna ett studiebesök för eleverna. Har alla militära förband möjlighet och vilja att ställa upp på detta sätt?

Utvärderingen utsänds inom försvarsmakten, bl a till Värnpliktsverket och till informationschefer på samtliga fredsförband och militära skolor.

Eino Tubin
Informationschef, SPF

BAKGRUND

Varje svensk man är värnpliktig från det år han fyller 18. För att placera rätt man på rätt plats genomförs en *mönstring* vid något av värnpliktskontoren i landet, oftast under det kalenderår ynglingen fyller 18 år. Mönstringen äger rum under två dagar och består av olika fysiologiska och psykologiska prov samt av intervjuer. Mönstringen resulterar i en preliminär uttagning som meddelas den mönstrande när han är klar. De som tas ut till grundutbildning i det militära försvaret rycker oftast in några år senare; exakt när beror på tillgång till utbildningsplats i försvaret.

Vid mönstringen går de flesta av pojkarna i gymnasieskolans årskurs 2 eller 3. Mönstringen sker idag individuellt, dvs den som ska mönstra får en personlig kallelse från värnpliktsmyndigheten två månader före inskrivningen. Någon samordning med skolan sker inte, och uppskov ges endast om det finns starka skäl för ett sådant, t ex centrala prov i skolan. Det är endast när Värnpliktsverket av kostnadsskäl samordnar busstransporter i Norrland och i glesbygdsområden som pojkar som känner varandra och som går eller gått i samma skola kallas till inskrivning samtidigt.

Nuvarande ordning innebär att pojkar i årskurserna 2 och 3 rycks ifrån skolarbete, undervisning, skrivningar etc på ett sätt som kan innebära störningar och avbräck i skolgången. Vare sig skolan eller den kallade har kunnat påverka mönstringsdatum. Från skolans sida har det framförts klagomål på detta. För att de berörda eleverna inte ska bli efter sina kamrater i skolarbetet tvingas lärarna repetera avsnitt, dubbla viktiga skrivningar etc.

Försvarsinformationen i skolan

Överbefälhavaren, Styrelsen för psykologiskt försvar, Centrala värnpliktsrådet, Allmänna försvarsföreningen m fl har under åren på olika sätt och i olika sammanhang uttryckt kritik mot skolans undervisning om säkerhetspolitik och totalförsvaret. På de flesta tvååriga yrkesutbildande gymnasielinjer förekommer idag knapphändig eller ingen undervisning alls om detta område, eftersom samhällskunskapsämnet saknas eller har mycket litet schemautrymme. Först från och med 1995, när den nya gymnasieskolan blir treårig, finns förutsättningar för att alla ska få undervisning i samhällskunskap.

Men även värnpliktiga som gått treåriga teoretiska linjer har klagat på att den information om totalförsvaret som de fick i skolan var bristfällig. För många flickor innebär detta att de kanske aldrig nås av adekvat undervisning om den svenska säkerhetspolitikens mål och medel. Det är en demokrati- och jämställdhetsfråga att också flickor ska informeras om säkerhetspolitiken och om den sektor i samhället som försvaret utgör. En del av dem kommer senare att kallas in till utbildning i räddningstjänsten eller till tjänstgöring i det civila försvaret genom andra pliktlagar - om de inte enrollerar sig i någon frivilligorganisation eller söker till militär officersutbildning. Alla flickor/kvinnor kommer förr eller senare att bli berörda av värnpliktsutbildning genom att fäder, bröder, pojkvänner, makar eller söner kallas in.

I ett svar har statsrådet Beatrice Ask (Utbildningsdepartementet 1993-01-07, Dnr U 92/4194/GV) bekräftat att ÖBs senaste hemställan om mer utrymme för undervisning om säkerhetspolitik och totalförsvaret ska beaktas av Skolverket i de kursplaner som nu utarbetas för samhällskunskap i gymnasiet och i grundläggande vuxenutbildning. Det kommer sannolikt att ta åtskillig tid innan en sådan utfästelse lett till ett praktiskt genomförande av en utvidgad undervisning.

För försvaret är det givetvis ett problem om de värnpliktiga har dåliga kunskaper om varför de kallas in och vad som kommer att möta dem under värnpliktsutbildningen. Man kan förmoda att dåliga kunskaper och dålig motivation kan vara några av orsakerna bakom de relativt höga avgångar som nu sker från grundutbildningen. Samhällsekonomiskt innebär dessa avgångar en förlust, eftersom försvaret inte får något utbyte av de utbildningsresurser som satsas på värnpliktiga som inte fullföljer sin grundutbildning.

Magnussons utredning

Mot denna bakgrund fick den tidigare chefen för Östra värnpliktskontoret, överste Stig Magnusson, den 15 juni 1992 i uppdrag av chefen för Värnpliktsverket att utreda möjligheter till *samordning av information om totalförsvaret i skolorna i samband med pojkarnas mönstring*.

Magnusson hade under flera år fungerat som ordförande i Värnpliktsverkets referensgrupp för information före, under och efter inskrivningsprövningarna, där olika idéer om förbättrad information ventilerats inför representanter för ÖB, försvarsgrensstabernas informations- och rekryteringsenheter, SPF, de militära och civila myndigheter som informerar om olika värnpliktsförmåner m m.

Magnussons rapport med titeln "Skolan och mönstringen" överlämnades till Värnpliktsverket den 18 januari 1993 (VKM beteckning 082:56). I rapporten föreslår Magnusson att *klassvis mönstring* provas i de gymnasieskolor där det finns en lämplig fördelning mellan könen - dvs enligt rapporten i ca 70 % av alla landets gymnasieskolor. På lång sikt menar Magnusson, att klassvis mönstring borde vara möjlig att genomföra som praxis, dvs för *alla* pojkar. Han tänker sig vidare ett system med fasta mönstringsdagar för skolorna under höst- eller vårterminen.

För skolorna skulle ett sådant system innebära många fördelar; framför allt att man i förväg vet exakt när årskursens pojkar skall mönstra och kan avpassa skolarbetet efter detta.

Klassvis mönstring skulle också vara ett starkt incitament för lärarna att ta itu med undervisning om säkerhetspolitik och totalförsvaret, nu när ämnet faktiskt "drabbar" klassen vid en given tidpunkt. Vid klassvis mönstring bör skolundervisningen om säkerhetspolitik och totalförsvaret, enligt Magnusson, kraftsamlas till månaderna före mönstringen, dvs på höstterminen i årskurs 3:3 eller på vårterminen i årskurs 2:3. Elevernas intresse och nyfikenhet bör vara störst inför den förestående mönstringen.

Undervisningen skulle innehålla såväl teoretiska som praktiska delar och utformas i samverkan mellan skolan, närliggande regemente(n), kommunens civila försvar och lokala frivilligorganisationer. Under de dagar pojkarna i klassen genomför mönstringen finns det möjlighet att ge flickorna ytterligare två dagars undervisning om totalförsvaret, t ex om räddningstjänsten.

I rapporten har Magnusson också skissat en rad praktiska försök. SPF vidtalades under hösten 1992 att medverka med en mindre attitydundersökning bland eleverna under det första försöket med klassvis mönstring som genomfördes i en gymnasieskola under perioden januari-mars 1993. På grund av pensionsavgång deltog Magnusson inte själv i genomförandet av försöket, som från Värnpliktsverkets sida leddes av Anders Törnquist, Värnpliktskontor Mitt.

Syfte

Denna rapport syftar till att beskriva och utvärdera detta första försök med klassvis mönstring. Det handlar framför allt om elevernas inställning och erfarenheter. Även synpunkter från övriga inblandade kommer att redovisas såsom lärare, representanter från frivilligorganisationer, företrädare för det militära och det civila försvaret samt personal från Värnpliktsverket.

FÖRSÖKSVERKSAMHETEN I SOLLENTUNA

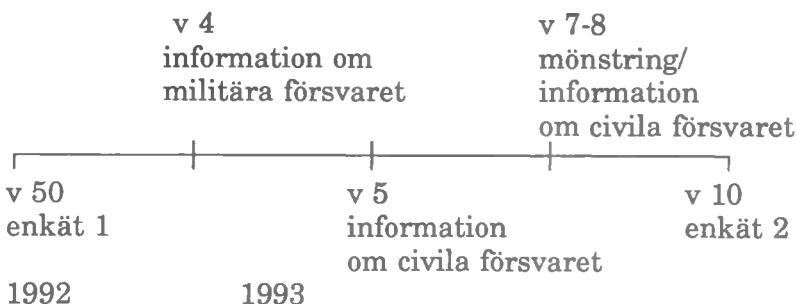
Under perioden januari-mars 1993 genomfördes det första försöket med klassvis mönstring vid Rudbecksskolan i Sollentuna kommun utanför Stockholm. Rudbecksskolan är en kommunal gymnasieskola med cirka 1 800 elever.

Samtliga pojkar och flickor på skolan, totalt 196 elever, som under försöksperioden gick andra årskursen på naturvetenskaplig eller ekonomisk gymnasielinje, deltog i försöket. Den klassvisa mönstringen genomfördes i samverkan mellan nämnd skola, Sollentuna kommuns civila försvar, lokala frivilligorganisationer i Sollentuna, Svea livgarde, Mellersta värnpliktskontoret och Styrelsen för psykologiskt försvar.

Försökets uppläggning

I *figur 1* beskrivs tidsramen för försöket. I figuren framgår när de olika aktiviteterna kring mönstringen ägde rum. Parallellt med externa aktiviteter pågick undervisning om säkerhetspolitik och totalförsvar i skolan, främst inom ämnet samhällskunskap.

Figur 1. Tidsram för klassvis mönstring vid Rudbecksskolan.

Den 28 januari 1993 inleddes försöket med ett studiebesök på Gardesbataljonen vid Svea Livgarde (I 1/Fo 44). Eleverna delades vid ankomsten upp i fyra grupper för att sedan under dagen cirkulera mellan fyra olika stationer.

Vid den första stationen - *motortjänst* - informerades eleverna om de fordon som de värnpliktiga kommer i kontakt med. Det bjöds även tillfällen att provåka och provköra. Vid nästa station, *försvarsupplysning*, fick eleverna information om det svenska militära försvaret i allmänhet och om I 1/Fo 44 i synnerhet. Vid detta tillfälle uppmärksammades pojkarna om möjligheterna att vid mönstringen kunna påverka beslutet om sin placering.

Materielförevisning var den tredje stationen. Eleverna informerades här om den utrustning och om de vapen som förekommer vid I 1/Fo 44. De fick känna hur tunga vapnen var, de fick prova radioutrustning m m. Den fjärde och sista stationen - *att vara värnpliktig* - bestod i en rundvisning på en av kasernerna. Eleverna fick där ta del av de värnpliktigas dagliga rutiner.

Under hela dagen bjöds eleverna goda möjligheter att ställa frågor till såväl värnpliktiga som till befäl.

Nästa moment i försöket ägde rum den 3 februari 1993. Rudbeckseleverna samlades i skolans aula och fick under en halv skoldag information om Sollentuna kommuns civila försvar samt om olika lokala frivilligorganisationer. Informationen om det civila försvaret gavs av säkerhetschefen i Sollentuna kommun. Representanter från totalt nio frivilligorganisationer informerade om sin verksamhet. Organisationerna var: Sollentuna Lottakår, Sollentuna Kvinnliga Bilkår, Civilförsvarsföreningen, Frivilliga Radioorganisationen, Frivilliga Automobilkåren, Röda Korset, Svenska Brukshundklubben, Hemvärnet samt Blå Stjärnan.

Den klassvisa mönstringen genomfördes fredagen den 19 och måndagen den 22 februari 1993. Dessa dagar mönstrade pojkarna från de aktuella klasserna vid Rudbecksgymnasiet. Under fredagen hade flickorna, tillsammans med de pojkar som mönstrat tidigare, friluftsdag. På måndagen var denna elevgrupp på studiebesök vid räddningstjänstens ledningscentral Elefanten samt vid Räddningsskolan Rosersberg.

I ledningscentralen, som ligger i ett bergrum, informerades eleverna om den verksamhet som bedrivs där. Vid detta tillfälle deltog representanter från frivilligförsvaret som ånyo informerade om sin verksamhet. De frivilligorganisationer som fanns på plats i Elefanten var: Sollentuna Lottakår, Sollentuna Kvinnliga Bilkår, Civilförsvarsföreningen, Frivilliga Radioorganisationen, Röda Korset, Hemvärnet samt Blå Stjärnan. Informationen skiljde sig något från den information frivilligorganisationerna tidigare gett i skolan, främst genom att den innehöll fler praktiska inslag. Man kom också närmare eleverna - det

förra informationsmötet hade ägt rum när alla eleverna var samlade i skolans aula, dvs mer i form av "föreläsning".

På Rosersberg fick eleverna information om Statens Räddningsverk, Räddningsskolans uppgifter samt om räddningstjänst i fred och krig. Besöket avslutades med visning av skolans utbildnings- och övningsanordningar samt av räddningstjänstens materielutställning.

UTVÄRDERINGEN

Uppgifter om elevernas synpunkter på de externa och interna aktiviteter i samband med försöket med den klassvisa mönstringen insamlades genom bland annat frågeformulär riktade till eleverna. I december 1992, dvs innan försöket startade, gjordes den första mätningen. Eleverna i Rudbecksskolan besvarade en enkät som bland annat syftar till att beskriva deras tilltro till det svenska försvaret samt deras allmänna försvarsvilja. En andra mätning gjordes strax efter pojkarnas mönstring. Detta formulär bestod av samma frågor som vid det första mättillfället, men också av utvärderingsfrågor rörande de olika aktiviteterna kring försöket med den klassvisa mönstringen.

Datainsamlingen ägde rum under lektionstid. Formulären besvarades enskilt och anonymt. Lärarna samlade enligt instruktionen in formulären och lade dessa i ett kuvert som klistrades igen. Kuvertet postades sedan till SPF och utvärderaren.

Kontrollgrupp

I syfte att närmare kunna studera eventuella attitydförändringar lades utvärderingsstudien inledningsvis upp enligt samma mönster som ett fältexperiment. Eleverna på naturvetenskaplig och ekonomisk linje vid Vilunda gymnasium i Upplands Väsby kommun utgjorde en kontrollgrupp. Eleverna i dessa gymnasieklasser fick ingen ytterligare undervisning om den svenska säkerhetspolitiken och totalförsvaret utöver vad som normalt erbjuds i skolan. De fick besvara det första enkätformuläret samtidigt med Rudbeckseleverna.

Syftet med kontrollgruppen är naturligtvis att se om det föreligger någon skillnad mellan de båda skolorna/elevgrupperna då det gäller inställningen i frågor som berör det svenska totalförsvaret. Jämförelser visar att skillnader föreligger mellan de två elevgrupperna före försöket men att elevernas inställning vid de båda skolorna ligger i linje med vad som är normalt för åldersgruppen i stort. Eftersom inga extra aktiviteter företogs i Upplands Väsby och det heller inte förekom någon utveckling i samhället eller i omvärlden under försöksperioden, som påtagligt skulle kunna påverka ungdomarnas attityder till det svenska försvaret antogs att elevernas attityder där inte skulle undergå någon förändring under försökstiden. På grund av praktiska skäl måste tyvärr

tanken på kontrollgrupp överges. Enkäten efter aktiviteterna besvarades sålunda endast av de berörda eleverna vid Rudbecksskolan.

Attitydförändringar - orsak och verkan?

Det är naturligtvis intressant att studera om och i så fall på vilket sätt Rudbeckselevernans attityder i olika avseenden skiljer sig före och efter det att de tagit del av aktiviteterna i samband med den klassvisa mönstringen. Att kunskaper och attityder teoretiskt sett hör ihop är klart, men hur? Vad påverkar vad? Och hur länge kvarstår den "nya" attityden? Eventuella attitydskillnader som observeras i föreliggande studie måste tolkas med försiktighet och får inte utan vidare uppfattas som omedelbara effekter av de erfarenheter eleverna gjort. Det lilla antalet elever i enkäterna och bortfallet i undersökningarna gör också att de avlästa värdena är ytterst osäkra.

Bortfall

Antalet elever vid Rudbecksskolan och vid Vilunda gymnasium som, enligt klasslistorna, utgör målpopulationen och således skulle besvara enkäten vid det första tillfället är 312. Totalt besvarades enkäten av 268 elever, dvs 86 % varför 44 elever utgör det externa bortfallet. Bortfallet är något högre i Rudbecksskolan. Av dem som besvarat enkäten återfinns 166 eller 62 % på Rudbecksskolan medan 102 (38 %) går på Vilunda gymnasium. Könsfördelningen är totalt sett jämn: 51 % är pojkar och 49 % är flickor men är något olika på de båda skolorna. 45 % av de svarande från Rudbecksskolan är flickor och 55 % är pojkar. Av dem som besvarat enkäten från Vilunda gymnasium är 54 % flickor och 46 % pojkar (*tabell 1*). Majoriteten av de svarande, 83 %, är födda 1975.

Vid det andra mättillfället besvarades enkäten, som nämnts ovan, endast av eleverna på Rudbecksskolan. 160 av 196 elever, 82 %, besvarade denna; bortfallet i den andra enkäten uppgår således till 18 %. Av de svarande är 47 % flickor och 53 % pojkar.

Eftersom enkäterna besvarats anonymt går det inte att studera huruvida det är samma eller olika personer i bortfallet vid de två tillfällena i Rudbecksskolan. Detta förhållande bidrar till osäkerheten i eventuella attitydförändringar i denna elevgrupp. Eftersom enkäterna besvarades under lektionstid kan det dock antas att de elever som inte besvarat formuläret var sjuka just den dagen. Ingenting i den tillgängliga informationen tyder dock på att bortfallet varit selektivt och snedvridit

Tabell 1. Elevgrupperna

	Rudbecks- skolan	<u>Enkät 1</u> Vilunda gymnasium	Samt- liga	<u>Enkät 2</u> Rudbecks- skolan
Samtliga	196	116	312	196
deltagande (%)	85	88	86	82
bortfall (%)	15	12	14	18

Samtliga deltagande	166	102	268	160
pojkar (%)	55	46	51	53
flickor (%)	45	54	49	47

undersökningsresultaten på ett avgörande sätt. Det externa bortfallet, 14 % vid det första mättillfället och 18 % vid det andra, får anses som acceptabelt.

Generaliseringsmöjligheter

Utvärderingen gäller de berörda eleverna i de två skolorna. I vilken utsträckning dessa är representativa för svensk gymnasieungdom i allmänhet har inte studerats. Resultaten bör därför inte generaliseras utanför undersökningsgruppen.

Övrigt

I övrigt har lärare vid Rudbecksskolan, representanter för Sollentuna kommuns civila försvar, för frivilligorganisationer, för Svea livgarde samt personal vid Mellersta värnpliktskontoret intervjuats om sin syn på och erfarenheter av de olika aktiviteterna kring försöket med den klassvisa mönstringen.

Författaren till denna rapport har närvarat vid samtliga aktiviteter. På så sätt har de omedelbara reaktionerna kunnat fångas från såväl elever som arrangörer.

VAD TYCKTE ELEVERNA?

DE INLEDANDE FRÅGORNA

Frågorna i den första enkäten gäller dels elevernas uppfattning om den lärarledda undervisning de fått i skolan som behandlat svensk säkerhetspolitik och totalförsvaret, dels elevernas inställning i och åsikter om några aspekter på försvaret och deras allmänna försvarsvilja i fred. Flertalet av dessa frågor återfinns också i den andra enkäten. I *tabell 2* redovisas elevernas svar på dessa frågor. Jämförelser kan göras mellan elever från Rudbecksskolan och Vilunda gymnasium och mellan Rudbeckselevernas svar före och efter aktiviteterna kring den klassvisa mönstringen.

Ingen undervisning om försvaret, säger eleverna

Sammanslås de bägge elevgrupperna anger 82 % att de *inte* fått någon undervisning i skolan om det svenska försvaret, 10 % har fått detta medan resterande 8 % säger att de inte minns. Det finns en klar och statistiskt säkerställd (signifikant) skillnad i uppfattning mellan de båda skolorna: betydligt fler på Vilunda gymnasium än på Rudbecksskolan säger att de fått undervisning på gymnasiet om det svenska försvaret (16 mot 6 %). Möjligen kan skillnaden förklaras med att lärarna på Rudbecksskolan avvaktat med undervisningen i väntan på försöket med klassvis inskrivning.

Många intresserade av försvaret

Hur intresserad är elevgruppen av frågor som gäller Sveriges försvar? Att de är "mycket" eller "ganska intresserade" anger något över hälften (58 %) av samtliga elever, drygt 1/3 (37 %) är lite intresserade medan 5 % helt saknar intresse för sådana frågor. Jämförs eleverna i de två skolorna är intresset något mer utbrett bland Rudbeckseleverna. Orsaken till detta är att andelen "mycket intresserade" pojkar är betydligt högre i Rudbecksskolan än i Vilunda gymnasium. Vid det första mättillfället svarar pojkar oftare än flickor att de är (mycket eller ganska) intresserade av försvarsfrågor; skillnaden mellan könen är säkerställd i Rudbecksskolan men så är inte fallet i Vilunda gymnasium.

Tabell 2. Elevernas inställning i och åsikter om några aspekter på försvaret och deras allmänna försvarsvilja i fred.

	<u>Första mättilfället</u>			<u>Andra mättilfället</u>					
	Rudbecksskolan			Vilunda gymnasium			Rudbecksskolan		
	po	fl	samtl	po	fl	samtl	po	fl	samtl
Samtliga	91	75	166	47	55	102	85	75	160
Har Du i gymnasieskolan fått undervisning om försvaret?									
ja	2	9	6	20	12	16			
nej	89	84	86	74	77	76			
minns inte	9	7	8	6	11	8			
Hur pass intresserad är Du av frågor som gäller Sveriges försvar?									
mycket intr	28	15	21	10	11	10	16	8	12
ganska intr	43	38	40	47	44	46	46	51	49
ganska lite intr	17	36	27	23	31	27	24	28	26
mycket lite intr	8	7	8	11	12	11	8	10	9
inte alls intr	4	4	4	9	3	6	6	3	4
ej svar	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Anser Du att förhållandena i världen idag är sådana att vi bör ha eller inte bör ha ett militärt försvar?									
bör absolut ha	43	26	33	36	32	34	34	30	33
bör nog ha	38	54	47	35	48	41	38	51	44
tveksamt om vi									
behöver	17	16	17	24	17	21	24	18	21
bör absolut									
inte ha	2	4	3	4	3	4	4	0	2
ej svar	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Sveriges försvars- och säkerhetspolitik bygger på tanken att en angripare endast kan sätta in en mindre del av sin krigsmakt mot oss. Om Sverige skulle bli anfallet - hur stora möjligheter tror Du då vi har att framgångsrikt försvara oss?									
mycket stora	6	4	5	3	1	2	4	1	2
ganska stora	45	22	32	30	27	28	45	38	41
ganska små	36	53	45	35	49	42	25	41	33
mycket små	9	18	14	22	13	18	21	18	19
inga alls	2	4	3	7	9	8	4	3	3
ej svar	2	0	1	3	0	2	1	0	1
Det svenska försvaret bygger på värnplikt. Anser Du detta vara bra eller dåligt?									
bra	53	71	63	46	59	52	55	68	61
dåligt	17	2	9	25	5	16	29	12	21
ej svar	30	27	28	29	36	32	16	20	18

tabell 2 (forts)

	<u>Första mättillfället</u>			<u>Andra mättillfället</u>					
	Rudbecksskolan			Vilunda gymnasium			Rudbecksskolan		
	po	fl	samtl	po	fl	samtl	po	fl	samtl
Samtliga	91	75	166	47	55	102	85	75	160
Antag att Sverige anfalls. Anser Du då att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?									
ja absolut	68	27	46	48	24	37	57	38	48
ja kanske	23	36	30	32	41	36	25	45	34
nog inte	6	35	22	15	29	22	9	14	11
absolut inte	2	2	2	4	3	4	7	3	5
ej svar	0	0	0	0	3	1	1	1	1
Antag att Sverige anfalls. Alla krigsplacerade får order om att omedelbart bege sig till sina mobiliseringsplatser. Anser Du att de bör göra detta även om utgången för oss ter sig oviss?									
ja absolut	68	44	55	64	48	57	74	58	67
ja kanske	23	44	34	23	36	29	13	34	22
nog inte	4	9	7	7	13	10	4	8	6
absolut inte	4	2	3	7	1	4	8	0	4
ej svar	0	2	1	0	1	1	1	0	1

Vertikal procent

Ökar eller minskar intresset efter aktiviteterna? Ser man till gruppen som helhet sker ingen förändring. Andelen "ganska intresserade" ökar främst bland flickorna men samtidigt ökar bland pojkarna andelen "ganska lite intresserade". Vid det andra mättillfället är skillnaderna mellan pojkar och flickor vad gäller intresse för frågor som gäller Sveriges försvar betydligt mindre än före aktiviteterna. Gruppen elever som helt saknar intresse för sådana frågor är tämligen konstant vid de två tillfällena.

Här kan jämförelser göras med det psykologiska försvarets riksrepresentativa opinionsundersökningar. I en undersökning våren 1992 uppgick andelen intresserade av försvarsfrågor till 52 % i åldersgruppen 18-24 år; andelen ungdomar i den åldern som helt saknade intresse för sådana frågor var 11 %.

Sverige bör ha ett militärt försvar!

Behöver Sverige i dagens läge ett militärt försvar? Ja, majoriteten av eleverna tycker det. På frågan "Anser Du att förhållandena i världen idag är sådana att vi bör ha eller inte bör ha ett militärt försvar?" svarar vid det första mättillfället 1/3 att vi "absolut bör ha" ett sådant medan betydligt fler, 43 %, är mer tveksamma men tycker att vi "nog bör ha" ett militärt försvar. Närmare 1/5 menar att det är tveksamt om vi behöver det militära försvaret i dagens läge medan 3 % hyser åsikten att Sverige "absolut inte" bör ha något försvar. Det är framför allt pojkar som anser att Sverige "absolut" bör ha ett militärt försvar; skillnaden i uppfattning mellan könen är signifikant i Rudbecksskolan. Sammanslås de bägge uppfattningarna "absolut" och "nog" försvinner dock uppfattningsskillnaderna i Rudbecksskolan medan andelen med nämnda uppfattningar i Vilunda gymnasium är högre bland flickorna då nästan en fjärdedel av pojkarna där upplever det tveksamt om Sverige i dag behöver ett militärt försvar.

Efter aktiviteterna noteras vissa förändringar i åsiktsläget bland Rudbeckseleverna. Den påtagligaste är att tveksamheten (och avståndstagandet) vinner mark bland pojkarna.

I SPFs opinionsundersökning hösten 1992 ansåg 65 % av 16-17-åringarna och 62 % i gruppen 18-24 år att Sverige absolut bör ha ett militärt försvar medan 20 respektive 28 % menade att vi "nog" bör ha ett sådant; 12 och 5 % i respektive åldersgrupp tog vid detta tillfälle klart avstånd från det militära försvaret.

Låg tilltro till försvarsmöjligheterna

Sammantaget tror en tredjedel i elevgruppen vid det första mättillfället att Sverige har "mycket" eller "ganska stora" möjligheter att framgångsrikt försvara sig om det skulle bli anfallet. Betydligt fler, 59 %, tror att våra möjligheter i detta avseende är små medan 6 % ser dem som obefintliga. Den positiva tilltron är mer utbredd bland Rudbecksskolans elever men skillnaden är inte signifikant gentemot Vilunda gymnasium. Det är främst den stora andelen pojkar i Rudbecksskolan (men bara 1/3 av pojkarna i Vilunda gymnasium) som bedömer försvarsmöjligheterna som (mycket eller ganska) stora som orsakar denna skillnad mellan skolorna. 71 % av flickorna i Rudbecksskolan mot 62 % av flickorna i Vilunda gymnasium bedömer försvarsmöjligheterna som små.

Tilltron till våra försvarsmöjligheter ökar något i utbredning bland eleverna i Rudbecksskolan efter aktiviteterna, eftersom 43 % av dessa då anser att vi har stora möjligheter att framgångsrikt försvara oss.

Dock skall noteras att även andelen som bedömer försvarsmöjligheterna som små ökar i utbredning. Den optimistiska tilltron ökar i utbredning bland flickorna. Bland pojkarna noteras *en* påtaglig förändring, nämligen den att andelen pessimistiska ökar från strax över tio procent vid det första mättillfället till 25 % vid det andra!

Värnplikt bra - men andelen negativa ökar

På frågan "Det svenska försvaret bygger på värnplikt. Anser Du detta vara bra eller dåligt?" svarar vid det första frågetillfället drygt hälften av samtliga elever (56 %) att detta är "bra". Nästan 30 % av eleverna kan eller vill inte besvara frågan. Andelen positiva till värnplikt är högre i Rudbecksskolan men skillnaden gentemot Vilunda är liten och inte signifikant. Det är främst bland flickor man finner dem som är positiva till värnplikt.

Efter aktiviteterna ökar i Rudbecksskolan andelen negativa till principen om värnplikt med tolv procentenheter - från 9 till 21 %. Orsaken till denna siffermässiga förändring är att andelen "ej svar" minskar påtagligt varvid svaren "förskjuts" mot alternativet "dåligt". Det sagda gäller speciellt bland pojkar.

Eleverna hade möjligheter att motivera sin uppfattning. Några missuppfattade emellertid frågan och angav motiv i såväl positiv som i negativ riktning.

Exempel på förklaringarna till varför man anser det vara bra med ett försvar som bygger på värnplikt är "att alla måste hjälpa till att försvara landet om vi blir anfallna", "dels kan yrkesarméer vara farligt om militarism skulle förekomma. Man får chans att stödja och skydda sitt eget land" samt "vi kan på detta sätt inte få någon militär makt som tar över Sverige".

Exempel på argument från elever som upplever principen med värnplikt som negativ är "en del vill inte göra sin värnplikt, därför anser jag att det, om vi överhuvudtaget ska ha något försvar, ska vara frivilligt", "alla vill inte göra värnplikten. Om vi hade en yrkesarmé skulle försvaret vara starkare" samt "dels vill jag inte ha något försvar. Vissa vill inte göra. Man skulle snarare ha allmän värnplikt i civilförsvar".

Försvarsviljan ökar något i utbredning

På det psykologiska försvarets traditionella sk *försvarsvilje*fråga "Antag att Sverige anfalls. Anser Du att vi då bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?" svarar 41 % av samtliga elever vid det första mättillfället att vi "absolut" bör göra väpnat motstånd medan

en tredjedel svarar "ja kanske". Andelen klart försvarspositiva elever är högre i Rudbecksskolan medan de tveksamma är fler i Vilunda. Orsaken till detta är främst den stora skillnaden i uppfattning mellan pojkarna i de två skolorna då de klart försvarspositiva är signifikant fler i Rudbecksskolan. Tveksamt negativa till väpnat motstånd vid angrepp hittas oftast bland flickorna.

Efter aktiviteterna noteras en obetydligt ökning i andelen försvarspositiva bland Rudbeckseleverna. Ökningen gäller bland flickorna för bland pojkarna observeras den motsatta förändringen. Andelen försvarsnegativa minskar mellan mättillfällena från 1/4 till 16 %. Resultatet pekar således på att, med psykförsvarets terminologi, den allmänna försvarsviljan i fred ökat något i utbredning efter de erfarenheter som gjorts och den kunskap man fått i samband med den klassvisa mönstringen.

På den mer individuellt färgade försvarsviljefrågan "Antag att Sverige anfalls. Alla krigsplacerade värnpliktiga får order att omedelbart bege sig till sina mobiliseringsplatser. Anser Du att de bör göra detta även om utgången ter sig ovisst?" svarar vid det första tillfället sammanlagt 56 % "ja absolut"; andelen som besvarar frågan med "ja, kanske" är en knapp tredjedel. Någon större uppfattningsskillnad mellan eleverna i de två skolorna föreligger knappast vid det första mättillfället. Andelen klart försvarspositiva är högre bland pojkar.

Vid det andra mättillfället, efter aktiviteterna, ökar andelen - från 55 till 67 % - som anser att krigsplacerade värnpliktiga "absolut" (omedelbart) skall bege sig till mobiliseringsplatsen. Också på denna försvarsviljefråga noteras ökningen bland flickorna. Resultatet visar att elevgruppen efter aktiviteterna kring den klassvisa mönstringen i högre grad än innan tycker att krigsplacerade omedelbart ska bege sig till sina mobiliseringsplatser när de får order om detta.

Jämförelser kan ånyo göras med resultat i SPFs opinionsundersökningar. I den senaste, hösten 1992, ansåg 55 och 59 % i åldrarna 16-17 respektive 18-24 att vi "absolut" skulle göra väpnat motstånd om vi blev anfallna; 26 respektive 19 % svarade "ja kanske". På mobiliseringsfrågan svarade 66 respektive 74 % "ja absolut" medan 18 respektive 15 % svarade "ja kanske".

ELEVERNAS UPPFATTNING OM DE OLIKA AKTIVITETERNA

Det andra frågeformuläret riktades enbart till eleverna vid Rudbecksskolan och innehöll, förutom ovan redovisade frågor, utvärderingsfrågor med avseende på de olika interna och externa aktiviteter som eleverna deltog i vid perioden för den klassvisa mönstringen.

När det gäller utvärderingsfrågorna fick eleverna dels ange för respektive aktivitet om de tyckte att den i huvudsak varit bra eller i huvudsak dålig. Denna fråga syftar till att fånga elevens helhetsintryck av respektive aktivitet, därav den enkla formuleringen i bra/dålig. På en femgradig skala skulle de markera hur intressant de tyckte att den information de fått under aktiviteten varit, om de tyckte att de hade lärt sig något samt hur engagerat de ansåg att framförandet hade varit.

Tabell 3. Eleverna om den lärarledda undervisningen

	<u>Andra mättillfället</u> Rudbecksskolan		
	pojkar	flickor	samtliga
Samtliga	85	75	160
Om vi börjar med undervisningen i skolan. Vad anser Du om den undervisning Du fått där om säkerhetspolitik och det svenska totalförsvaret? Tycker Du att undervisningen kring säkerhetspolitik och totalförsvaret i sin helhet varit bra eller dålig?			
bra	89	90	89
dålig	11	10	11
ej svar	0	0	0
<u>medelpoäng/spridning</u>			
intresseväckande	3,4/0,91	3,5/0,86	3,4/0,89
lärorik	3,4/0,88	3,4/0,94	3,4/0,91
Anser Du att skolan bedrivit för mycket, lagom mycket eller för lite undervisning om säkerhetspolitik och totalförsvaret?			
för mycket	11	19	14
lagom mycket	68	62	64
för lite	21	18	20
ej svar	0	1	1

Vertikal procent. Aritmetiskt medelvärde / standardavvikelse.

Ju högre värde, desto mer positivt inställd är man i respektive avseende. De tre aspekterna: intresseväckande, lärorik samt grad av engagemang vid framförandet ansågs vara centrala vid en bedömning av de skilda aktiviteterna.

Eleverna positiva till undervisningen i skolan

De första frågorna gäller den lärarledda undervisningen kring säkerhetspolitik och totalförsvaret. Nästan alla Rudbeckselever, 89 %, tycker att denna undervisning i sin helhet varit bra (*tabell 3*).

Exempel på motiv från elever som tycker att undervisningen i allmänhet varit bra är "vi har haft grupparbeten och genomgångar med läraren och fått lära oss ganska mycket", "man har fått en överblick över hur det fungerar i det stora hela" samt "intressant. Bra att det kom folk som inte tyckte om försvaret så man får se en annan sida".

Några av dem som menar att skolundervisningen generellt sett varit dålig motiverar sin uppfattning med "den har inte gett så mycket", "undervisningen innehöll för få intressanta delar som man inte hört tidigare. Allting gick igenom i för stora drag" samt "flummig information, ointressanta uppgifter".

Elevernars samlade omdöme av hur intressant den lärarledda undervisningen kring säkerhetspolitik och totalförsvaret varit ger i genomsnitt poängen 3,4 på en skala från 1 till 5, där 5 indikerar "mycket intressant" och 1 "helt ointressant". Genomsnittspoängen för hur lärorik undervisningen varit är 3,4 poäng. Som framgår skiljer sig inte pojkarna och flickorna åt i uppfattning; spridningen är också ganska liten, dvs man är tämligen överens i sina bedömningar.

Drygt 14 % tycker att de fått för mycket undervisning om säkerhetspolitik och totalförsvaret, nästan 2/3 menar det varit lagom mycket av den varan medan omkring 1/5 skulle vilja ha mer undervisning i detta ämne. Framför allt flickorna tycker att det varit för mycket undervisning kring säkerhetspolitik och totalförsvaret, men skillnaden i uppfattning mellan könen är inte signifikant.

Studiebesöket hos militären upplevdes positivt

I slutet av januari 1993 gjorde eleverna ett studiebesök på Gardesbataljonen vid Svea Livgarde (I 1/Fo 44) utanför Stockholm. Tretton procent uppger att de inte närvarade vid detta besök. Bland de närvarande Rudbeckseleverna anser nästan alla (94 %) och samtliga flickor att studiebesöket i sin helhet varit "bra" (*tabell 4*).

Vad upplevs vara bra? Vad kunde gjorts bättre? Exempel på motiveringar av de som tycker att besöket i stort sett varit bra är "roligt, lärorikt, mer konkret än att bara sitta i skolbänken", "trevlig mottagning med mycket information. Mycket positivt" samt "våldigt kul att se hur det är att göra lumpen och prata med värnpliktiga".

Exempel på kommentarer från den grupp elever som anser att besöket varit dåligt är "man fick göra för lite själv och för lite information" och "man lärde sig ingenting".

Medelpoängen för hur intressant eleverna upplever besöket blir hög - 4,0. Även medelpoängen för hur lärorikt besöket ansågs vara respektive hur engagerat man ansåg framförandet vara blir höga: 3,7 respektive 4,4. Flickorna gör i allmänhet positivare bedömningar än pojkarna. Skillnaderna mellan medelvärdena är statistiskt säkerställda. Flickgruppen är också mer homogen än pojkgruppen i sin uppfattning.

Tabell 4. Eleverna om studiebesöket hos det militära försvaret

	<u>Andra mättilfället</u>		
	Rudbecksskolan		
	pojkar	flickor	samtliga
Samtliga deltagande (%)	85	75	160
ej deltagande (%)	84	90	87
	16	10	13
Samtliga deltagande	72	68	140
Torsdagen den 28 januari var ni på studiebesök på I 1/Fo 44. Under besöket fick ni på olika sätt stifta bekantskap med det militära försvaret. Tycker Du att besöket i sin helhet var bra eller dåligt?			
bra	89	100	94
dåligt	11	0	6
ej svar	0	0	0
<u>medelpoäng/spridning</u>			
intresseväckande	3,7/1,18	4,3/0,94	4,0/1,18
lärorikt	3,4/1,35	4,0/0,97	3,7/1,19
engagemang	4,0/1,06	4,6/0,67	4,4/0,92

Vertikal procent. Aritmetiskt medelvärde / standardavvikelse.

Mindre positivt om det civila försvarets besök i skolan

Rudbecksskolan besöktes under en halv skoldag av representanter för olika frivilligorganisationer och samma dag fick eleverna också information om den kommunala beredskapen. Eleverna samlades för detta ändamål i skolans aula.

En fjärdedel av de tillfrågade Rudbeckseleverna uppger att de var frånvarande vid tidpunkten för denna aktivitet (*tabell 5*). Denna höga frånvaro kan - bortsett från normal sjukfrånvaro - eventuellt förklaras med att en del elever ansåg att de fick för mycket information denna dag, avvek efter hand, tog "ledigt" eller gjorde annat skolarbete den förmiddagen.

Eleverna är i mindre utsträckning positiva till denna aktivitet än till besöket hos det militära försvaret. "Endast" 38 % av de närvarande tycker att besöket i huvudsak varit "bra" medan 61 % tycker att det varit "dåligt". Flickorna är i allmänhet mer positiva än pojkarna även till denna aktivitet, men skillnaden i uppfattning mellan könen är inte signifikant.

Tabell 5. Eleverna om besöket av representanter för det civila försvaret

---

	<u>Andra mättillfället</u> Rudbecksskolan		
	pojkar	flickor	samtliga
Samtliga deltagande (%)	85	75	160
ej deltagande (%)	75	75	75
	25	25	25
Samtliga deltagande	64	56	120

Onsdagen den 3 februari besöktes skolan av representanter för det civila försvaret. Ni fick på olika sätt stifta bekantskap med det civila försvaret och med olika frivilligorganisationer. Tycker Du att besöket i sin helhet var bra eller dåligt?

bra	34	43	38
dåligt	66	57	61
ej svar	0	1	1

medelpoäng/spridning

intresseväckande	2,5/1,85	2,3/1,81	2,4/1,84
lärorikt	2,5/1,77	2,6/1,81	2,5/1,84
grad av engagemang	2,8/1,67	3,1/1,66	2,9/1,67

Vertikal procent. Aritmetiskt medelvärde/standardavvikelse.

"Man fick reda på olika frivilligorganisationer som man inte visste fanns tidigare", "det var intressant att höra saker gällande just Sollentuna" samt "det var bra därför att där var många olika. Dock var det lite svårt att få överblick över" är exempel på motiv för sin uppfattning från elever som tyckte att detta besök varit bra. Exempel på kommentarer från dem som anser att aktiviteterna i huvudsak var dåliga är "lite oorganiserat och rörigt", "mycket hade man redan hört eller inte var intresserad av" samt "för mycket information".

På skalan över hur intressant eleverna anser aktiviteterna vara denna dag hamnar medelpoängen ganska lågt, på 2,4. Även övriga medelpoäng blir låga: 2,5 för hur lärorik informationen upplevdes och 2,9 för engagemanget i framförandet. Flickorna är på en av de tre utvärderingsaspekterna något "mildare" i sin bedömning än pojkarna. Eleverna är inte lika överens i sin bedömning av denna aktivitet som fallet är beträffande besöket hos det militära försvaret.

Eleverna om studiebesöket i Rosersberg

När pojkarna mönstrade gjorde flickorna och de pojkar som mönstrat tidigare under en halv dag ett studiebesök på Räddningsskolan i Rosersberg. Flertalet i elevgruppen, 60 %, deltog således inte i besöket (*tabell 6*).

Drygt hälften, 53 % av de närvarande (notera de låga bastalen) tycker att besöket i sin helhet varit "bra" medan 43 % upplevde det som "dåligt". Även i detta fall finns fler positiva bland flickorna men skillnaden mellan könen är inte signifikant.

Exempel på motiv från de positiva eleverna är "1/3 var tråkigt, 2/3 var bra. Informationen i salen var bara ointressant. Besöket i muséet och rundvandring i ruinstaden var jättebra", "lärorikt och trevligt bemötande" samt "bra att se hur det kan gå till".

Motiveringar lämnade av negativa elever är till exempel "det var lite jobbigt, eftersom man redan hört en del", "ointressant och långtråkigt", "ta det på våren. Mer aktivt, intressantare information, mindre siffror".

Poängen för hur intressant eleverna anser besöket vara är 3,0. De bägge andra genomsnitten blir också ganska höga: 3,2 för hur lärorikt besöket upplevts och 3,6 för hur engagerat informationen gavs. Några större skillnader i bedömningar gjorda av pojkar respektive flickor noteras inte heller i detta fall; flickgruppen gör dock en något positivare bedömning än pojkgruppen vad gäller aspekten "lärorik" (och aspekten "intresseväckande"). Som framgår finns en viss spridning runt medelvärdena.

Tabell 6. Eleverna om studiebesöket på Räddningsskolan Rosersberg

	<u>Andra mättillfället</u> Rudbecksskolan		
	pojkar	flickor	samtliga
Samtliga deltagande (%)	85	75	160
ej deltagande (%)	18	65	40
	80	35	60
Samtliga deltagande	15	49	64
Måndagen den 22 februari var en del av er (flickorna och de pojkar som redan mönstrat) på studiebesök på räddningsskolan Rosersberg. Ni fick där på olika sätt information om Statens räddningsverk, räddningsskolans uppgifter och om räddningstjänsten. Tycker Du att besöket i sin helhet var bra eller dåligt?			
bra	50	56	53
dåligt	44	42	43
ej svar	6	2	4
<u>medelpoäng/spridning</u>			
intresseväckande	2,9/1,33	3,1/1,66	3,0/1,66
lärorik	3,0/1,21	3,3/1,70	3,2/1,64
grad av engagemang	3,7/1,15	3,6/1,51	3,6/1,44

Vertikal procent. Aritmetiskt medelvärde / standardavvikelse.

Eleverna även positiva till besöket på Elefanten

Samma dag som eleverna besökte Rosersberg besökte de även Elefanten, dvs räddningstjänstens ledningscentral för stockholmsregionen. Nästan 2/3 anger att de inte var närvarande (*tabell 7*).

Av de närvarande tycker 79 % att besöket i sin helhet varit "bra" medan en femtedel anser det motsatta. När det gäller denna aktivitet är, i motsats till övriga aktiviteter, andelen positiva högre bland pojkarna. Skillnaden blir med de små gruppstorlekarna dock inte statistiskt säkerställd.

Motiveringar från elever som håller besöket som bra är t ex "det var bra organiserat och mycket intressant, eftersom jag aldrig varit där förut", "spännande att se hur det var" och "visste inte att det fanns. Kul att veta - imponerad".

Några negativa motiverade sin inställning med: "det enda som var bra var lung- och hjärträddningen, bra att kunna. Ge längre tid åt det, vi

fick bara 5 minuter", "långtråkigt, men intressant att se Elefanten", "jag hade redan hört mycket om det som frivilligorganisationerna sade".

På skalan över hur intresserat eleverna anser att besöket på ledningscentralen varit hamnar medelpoängen på 3,7. Även de andra värdena blir tämligen höga: 3,5 för hur lärorikt man tycker att besöket var och 3,8 för hur engagerat informationen framfördes. Pojkarna gör oftare positiva bedömningar men skillnaden mellan pojk- och flickgruppens medelvärden är inte signifikant. Spridningarna runt medelvärdena indikerar att pojkarna är mer ense i sina bedömningar.

Tabell 7. Eleverna om studiebesöket på Elefanten

	<u>Andra mättillfället</u>		
	Rudbecksskolan		
	pojkar	flickor	samtliga
Samtliga deltagande (%)	85	75	160
ej deltagande (%)	17	59	36
	83	41	64
Samtliga deltagande	14	44	58
Måndagen den 22 februari var en del av er (flickorna och de pojkar som redan mönstrat) även på studiebesök på ledningscentralen Elefanten. Ni fick där stifta bekantskap med de aktiviteter som bedrivs på ledningscentralen, ni fick också träffa representanter från olika frivilligorganisationer. Tycker Du att besöket i sin helhet var bra eller dåligt?			
bra	86	77	79
dåligt	14	23	21
ej svar	0	0	0
<u>medelpoäng/spridning</u>			
intresseväckande	4,1/0,89	3,5/1,49	3,7/1,33
lärorikt	3,8/0,86	3,3/1,51	3,5/1,36
grad av engagemang	3,8/0,91	3,7/1,39	3,8/1,26

Vertikal procent. Aritmetiskt medelvärde / standardavvikelse.

POJKARNA OM ATT MÖNSTRAS KLASSVIS

Upplever de pojkar som mönstrade klassvis detta förfaringssätt som i huvudsak positivt eller i huvudsak negativt? Av samtliga pojkar i de aktuella årskurserna vid Rudbecksskolan mönstrade nästan 3/4 (73 %) tillsammans med klassen, 12 % hade mönstrat tidigare medan 15 % inte kallats till mönstring (*tabell 8*). 91 % av dem som mönstrade tillsammans med klassen upplever detta som något positivt, 5 % upplever den gemensamma mönstringen som något negativt och en lika stor andel svarar att de saknar uppfattning i frågan.

Exempel på motiveringar som anges av de pojkar som tycker det var positivt med klassvis mönstring är: "jag tycker att det var bra med klassvis mönstring. Tiden gick fortare eftersom man kände alla och man kunde sitta och småprata under tiden man väntade", "man missar ingen

Tabell 8. Pojkarnas uppfattning om den klassvisa mönstringen

	<u>Andra mättillfället</u> Rudbecksskolan pojkar
Samtliga pojkar	85
klassvis mönstrande (%)	73
tidigare mönstrande (%)	12
ej mönstrande (%)	15
Samtliga som mönstrat klassvis	62
upplevdes positivt (%)	91
upplevdes negativt (%)	5
saknar uppfattning (%)	5

undervisning. Dessutom känner man många av de som mönstrar samtidigt och detta gör att det blir mindre nervöst. Det gör så att man kanske kan få lite bättre resultat på testen" och "det kändes tryggare. Dessutom var det bra att ha några att snacka med".

Endast en av de pojkar som upplever den klassvisa mönstringen som övervägande negativ har kommenterat sin uppfattning: "jag tycker att mönstringen blev för mycket 'lek och tävling' för att alla känner varandra".

ÖVRIGT

Avslutningsvis fick de tillfrågade eleverna i Rudbecksskolan möjlighet att skriva ner övriga synpunkter de hade på den klassvisa mönstringen och de aktiviteter de varit med om med anledning av denna. Exempel på kommentarer som framfördes här är "bra med information även för tjejerna", "för lite information om försvarsmotståndare (t ex Svenska Freds- och skiljedomsföreningen)" och "det skulle vara intressant om det innan mönstringen kom värnpliktiga eller f d värnpliktiga på klassbesök och berättade hur utbildningen är upplagd för vissa typiska tjänster. Detta skulle kanske kunna organiseras av värnpliktsrådet". En del sammanfattade det de varit med om i ordet "bra".

ARRANGÖRERNAS ERFARENHETER

Synpunkter från arrangörerna har insamlats främst genom intervjuer. I några fall har man sammanställt skriftligt material över synpunkter och gjorda erfarenheter.

DET MILITÄRA FÖRSVARET

Personalen vid I 1/Fo 44 ställer sig huvudsakligen positiv till det klassvisa mönstringsförfarandet. Man är även positiv till att ta emot elevgrupper på studiebesök. Man anser sig dock inte helt utan vidare framledes kunna erbjuda den typ av besök som genomfördes den 28 januari. Skälet till detta är att förberedelserna varit alltför resurskrävande med avseende på såväl personal och tid som på materiel. Även om studiebesöken i framtiden tidsmässigt skulle minska ner till en halv dag krävs det ändå extra resurser bland annat i form av extra personal. Samtidigt anser man det förfelat att gå tillbaka till ett system där representanter från I 1/Fo 44 informerar på skolorna.

Sammanfattningsvis kan sägas att personalen vid I 1/Fo 44 är positiv till aktiviteterna kring klassvis mönstring. Att genomföra den som mönstringsrutin i full skala skulle med alla kringaktiviteter dock kräva tilldelning av extra resurser.

DET CIVILA FÖRSVARET - FRIVILLIGORGANISATIONERNA

Frivilligorganisationerna ställer sig positiva till att medverka vid ett framtida genomförande av klassvis mönstring. Representanterna för frivilligorganisationerna i Sollentuna anser dock att den tid som ställdes till deras förfogande i skolan var alltför väl tilltagen. Det upplevs även som svårt att få en bra kontakt med eleverna om dessa samlas i en stor aula.

Uppläggningsen av besöket vid ledningscentralen Elefanten upplevs som bra. Eleverna kom då i mindre grupper, därmed var det lättare att ställa frågor och föra en dialog med dem.

Säkerhetschefen i Sollentuna kommun tycker att besöket på skolan den 3 februari fungerade bra. Han är även positiv till studiebesöket vid Räddningsskolan Rosersberg.

Sammanfattningsvis ställer sig de deltagande från det civila försvaret positiva till genomförandet av klassvis mönstring. Den tid som i så fall ställs till deras förfogande bör kortas ner och enbart innehålla information om kommunens civila försvar. Därefter ges eleverna möjlighet att i mindre grupper stifta närmare bekantskap med de olika frivilligorganisationerna och deras verksamhet.

MELLERSTA VÄRNPLIKTSKONTORET

Vid Mellersta värnpliktskontoret är reaktionen på försöket med klassvis mönstring i huvudsak negativ. Skälet till detta är framför allt den dåliga koncentration de mönstrande visade. Eftersom alla som mönstrade känner varandra blev det många gånger väl stökigt under de två prövningsdagarna.

Det framförs även synpunkter på att det vid klassvis mönstring kan vara svårt att värna den personliga integriteten. De pojkar som fick frisedel eller hade defekter av något slag kunde svårligen dölja detta för sina klasskamrater. Någon som kallats till mönstringen ringde till Värnpliktskontoret och meddelade att han inte önskade mönstra tillsammans med övriga pojkar i klassen.

En annan negativ aspekt som framförs är att en del av pojkarna som mönstrade var för unga, nyss fyllda 17 år - de uppfyllde inte den mognad som krävs för att mönstra.

På plussidan anges dock att en del mönstrande upplevde det som ett stöd att vid detta tillfälle få vara tillsammans med sina klasskamrater. En annan fördel är att dessa pojkar, genom de olika aktiviteterna, fått mer information om försvaret än pojkar som mönstrar på det traditionella sättet.

RUDBECKSSKOLAN

De berörda lärarna vid Rudbecksskolan anser att mönstringsmodellen i huvudsak varit bra; förutsättningen är dock att tidpunkten för mönstringen tidigt är känd. Lärarna anser att planering för klassvis mönstring bör ske vid mitten av vårterminen läsåret innan, på så vis kan hänsyn till detta tas vid schemalaggningsen.

Lärarna har från eleverna uppfattat att mycket av den information som gavs under försöksperioden redan getts på högstadiet. Dessutom tycker många elever, enligt lärarna, att samma information "tjatas om" vid de olika besöken/tillfällena. Studiebesöken med praktiska inslag verkar dock många elever ha uppskattat.

SAMMANFATTNING

Föreliggande utvärdering har gjorts med anledning av försök med sk *klassvis mönstring* bland gymnasister vid Rudbecksskolan i Sollentuna. Två elevgrupper har studerats: förutom berörda elever vid Rudbecksskolan också elever vid Vilunda gymnasium i Upplands Väsby. Studien baseras på två enkäter som eleverna besvarade på lektionstid. Den första enkäten, som distribuerades före informationsaktiviteterna i samband med den klassvisa mönstringen, besvarades av elever från bägge skolorna; den andra enkäten riktades endast till eleverna vid Rudbecksskolan och besvarades efter pojkarnas mönstring och informationsaktiviteterna kring mönstringen.

Resultaten i den *första* enkäten visar att majoriteten elever i de två skolorna säger att de är "mycket" eller "ganska intresserade" av frågor som gäller Sveriges försvar. Sammantaget drygt 80 % av eleverna uppger vidare att de i skolan inte fått någon undervisning om det svenska försvaret.

Flertalet (ca 3/4) anser att Sverige i dagens läge "absolut" eller "nog" bör ha ett militärt försvar; få - 3-4 % - avvisar ett sådant. Elevernas tilltro till våra försvarsmöjligheter om Sverige skulle angripas militärt är dock tämligen låg då omkring 2/3 bedömer dessa som (ganska eller mycket) små eller som obefintliga.

Knappt 60 % i de två skolorna tycker att systemet med värnplikt är "bra". Strax under hälften i Rudbecksskolan och en dryg tredjedel i Vilunda gymnasium hyser uppfattningen att vi "absolut" skall göra väpnat motstånd om vi blir utsatta för ett militärt angrepp även om utgången ter sig oviss; ca 25 % är tveksamma till eller tar avstånd från väpnat motstånd. Drygt hälften av de tillfrågade gymnasisterna, 56 %, tycker att krigsplacerade värnpliktiga omedelbart skall bege sig till mobiliseringsplatsen när de får order att göra detta; på denna försvarsviljefråga är 8 % negativt tveksamma ("tveksamt, nog inte") medan 3-4 % tar helt avstånd.

Eleverna i de två skolorna skiljer sig något i uppfattning på de ställda frågorna. Sålunda är intresset för frågor som gäller Sveriges försvar mer utbrett bland Rudbecksskolans än bland Vilundaskolans elever. Andelen som anser att Sverige bör ha ett militärt försvar, som positivt tilltror våra möjligheter att framgångsrikt försvara oss, som tycker att principen med värnplikt är bra, som anser att vi skall göra väpnat motstånd vid angrepp, och som anser att krigsplacerade värnpliktiga

omedelbart skall bege sig till sin mobiliseringsplats är högre i Rudbecksskolan än i Vilundaskolan. Skillnaderna mellan skolorna är dock små och inte statistiskt säkerställda.

Jämförs pojkar och flickor noteras också skillnader i uppfattning. Dessa skillnader är vanligen större i Rudbecksskolan än i Vilunda gymnasium. Intresset för frågor som gäller vårt lands försvar är mer utbrett bland pojkar; det samma kan sägas om den positiva tilltron till våra försvarsmöjligheter. Pojkar anser oftare än flickor att väpnat motstånd skall göras om vi angrips militärt; pojkar hyser oftare än flickor uppfattningen att krigsplacerade värnpliktiga omedelbart skall bege sig till mobiliseringsplatsen när de får order att göra detta. Däremot svarar flickorna betydligt oftare än pojkarna att det är "bra" att det svenska försvaret bygger på värnplikt.

Har elevernas attityder påverkats?

Kan de aktiviteter Rudbeckseleverna deltagit i tänkas ha påverkat deras inställning och attityder i frågor relaterade till försvaret? Svaren i den *andra* enkäten, dvs den som besvarades av Rudbeckseleverna efter aktiviteterna kring mönstringen, jämförs då med svaren i den första enkäten. Har åsiktsläget förändrats?

Som tidigare framhållits är det svårt att dra kausala slutsatser ("orsak och verkan") med den metod som använts här. Alltför många okontrollerade faktorer kan påverka elevernas attityder och uppfattningar. Förutom informationen kring den klassvisa mönstringen kan eleverna mellan undersökningstillfällena ha fått många impulser från annat håll, t ex från massmedia. Händelser utanför Sverige, t ex i forna Jugoslavien, kan ha påverkat elevernas attityder.

Ytterligare en aspekt som försvårar kausaltänkandet är det externa bortfallet i undersökningarna. Eftersom formulären besvarades anonymt går det inte att i efterhand studera om det är samma eller olika elever som utgör bortfallet vid de två mättillfällena. Om många till försvaret negativa elever fallit bort vid det första mättillfället och många positiva vid det andra mättillfället, är det inte märkligt om siffrorna pekar på ett förändrat åsiktsläge. Eftersom frågorna besvarats på lektionstid bör dock den främsta orsaken till bortfallet vara sjukdom, varför bortfallen sannolikt inte är selektiva.

Om Rudbeckselevernas svar efter aktiviteterna jämförs med svaren före dessa noteras vissa förändringar i svarsfördelningarna. Studeras först *hela elevgruppen* är det fler efter än före aktiviteterna som tycker att principen med värnplikt är "dålig". Det är färre elever efter aktiviteterna än före, som anser att Sverige bör ha ett militärt försvar (bägge

förändringarna är statistiskt säkerställda). Andelen elever som positivt tilltror våra försvarsmöjligheter ökar något efter aktiviteterna liksom andelen positiva till väpnat motstånd vid angrepp; dessa förändringar av opinionsläget i elevgruppen är dock inte signifikanta. Beträffande intresset för frågor som gäller Sveriges försvar är andelen intresserade lika stor efter som före aktiviteterna, men elevgruppens inställning rör sig mot "ganska intresserad". På frågan rörande krigsplacerades inställelse på mobiliseringsplatsen väljer 89 % av eleverna något av de två "ja"-alternativen vid bägge tillfällena men andelen som svarar "ja absolut" är högre efter aktiviteterna.

Jämförs pojkar och flickor noteras förändringar. Flickornas inställning och attityder förändras ofta i försvarspositiv riktning. Bland pojkarna ökar andelen negativa eller tveksamma efter aktiviteterna och mönsterringen.

Utbredningen av intresset för frågor som rör Sveriges försvar kan belysa förändringarna. Före aktiviteterna anger 71 % av pojkarna att de är (mycket eller ganska) intresserade av sådana frågor medan 29 % inte är det; bland flickorna är respektive andel 53 och 47 %. Efter aktiviteterna minskar intresset i utbredning bland pojkarna: 62 % är då intresserade medan 38 % inte är det. Bland flickorna finner man den motsatta tendensen: efter aktiviteterna är 59 % intresserade av försvarsfrågor medan 41 % inte är det.

Motsvarande opinionssvängningar noteras på flertalet frågor: andelen som anser att Sverige "absolut" bör ha ett militärt försvar ökar efter aktiviteterna bland flickorna, medan tveksamheten tenderar vinna mark bland pojkarna. Uppfattningen att våra försvarsmöjligheter är "mycket små" ökar i frekvens bland pojkarna - bland flickorna ökar andelen som tror de är "ganska stora". Andelen som anser att vi "absolut" eller "kanske" bör göra väpnat motstånd om vi angrips minskar bland pojkarna - från 91 till 82 % - men ökar signifikant bland flickorna med tjugo procentenheter från 63 till 83 %. På den andra försvarsviljefrågan sker också förändringar: sammanslås de två positiva svaren minskar andelen bland pojkarna som anser att krigsplacerade omedelbart skall bege sig till mobiliseringsplatsen (från 91 till 87 %); bland flickorna ökar andelen från 88 till 92 %. Dock ökar andelen både bland pojkar och flickor som anser att de krigsplacerade "absolut" skall göra detta.

Svårtolkade förändringar

En vanlig åsikt är att ökad information om något ofta leder till en mer positiv attityd gentemot detta. Här skulle vi således kunna förvänta att

den ökade informationen lett till en mer positiv inställning till försvaret. Men i föreliggande undersökning får man ibland svar som pekar t ex åt andra hållet. Hur skall man tolka attitydförändringarna? Varför går de åt olika håll bland pojkar och flickor? Har de attityder och den materiell pojkarna stiftat bekantskap med under besöket hos det militära försvaret stämt dåligt med de förebilder man hämtar från annat håll (spelfilmer etc)? Har upplevelser i samband med mönstringen förändrat pojkarnas attityder i negativ riktning? Sådana frågor kan tyvärr inte besvaras här. Veterligen har det t ex inte gjorts någon försvarsviljemätning bland pojkar före och efter mönstringstillfället varför det inte finns något jämförelsematerial.

Grupperna är så små att sifferunderlaget om attitydförändringar är ganska osäkert. Att försöka förklara resultatet leder därför till spekulationer.

Möjligen kan hävdas att kunskapen om det svenska totalförsvaret är låg bland majoriteten ungdomar i Sverige. När nu den unge, kanske för första gången, möter företrädare för totalförsvaret, som mestadels i positiva ordalag berättar om och förevisar sin verksamhet, tar han/hon i brist på jämförande kunskaper och erfarenhet okritiskt informationen till sig och kan då också komma att inta en generellt positiv attityd i frågor relaterade till det man erfarit. Hur länge sådana effekter kvarstår är dock osäkert.

Denna förklaring borde gälla både pojkar och flickor. Bland flickorna, som före aktiviteterna oftare än pojkarna hade en ifrågasättande eller negativ attityd till de ställda frågorna, finns ett större "utrymme" för förändringar i förväntad positiv riktning.

I pojkggruppen breder däremot osäkerhet och ifrågasättande ut sig. Det enda som skiljer könen vid det andra mättillfället är att pojkarna mönstrat. Mönstringens inverkan på pojkars försvarsattityder borde därför utredas i en särskild studie.

Bra aktiviteter

När det gäller aktiviteterna kring den klassvisa mönstringen anser eleverna på Rudbecksskolan att dessa på det hela taget varit bra. Mest nöjd är man med besöket hos det militära försvaret. Även besöken på ledningscentralen Elefanten och Räddningsskolan i Rosersberg sågs som positiva. Information som blandas med (elev)aktiviteter upplevs som mer positivt än information som kräver ett passivt åhörande. Att frivilligorganisationernas besök i skolan inte har bedömts lika positivt som övriga aktiviteter kan sannolikt förklaras av att informationen gavs i

form av föreläsning ("passivt lyssnande") och att det den gången inte bjöds något tillfälle till aktivt deltagande.

Jämförs pojkar och flickor är flickorna i allmänhet mer positiva till aktiviteterna än pojkarna bortsett från besöket på Elefanten som pojkarna oftare än flickorna bedömde som "bra".

Eleverna har bedömt aktiviteterna längs tre aspekter: hur intresseväckande besöket var, hur lärorikt det var och hur engagerat de medverkande framförde sin information. Genomgående "toppar" de militära företrädarna medan frivilligorganisationernas besök i skolan får lägst betyg.

De pojkar som mönstrade klassvis var vidare mycket nöjda med detta. Nio av tio upplevde det som något positivt, endast en av tjugo såg det som övervägande negativt.

Avslutningsvis skall också sägas att arrangörerna på det hela taget såg positivt på klassvis mönstring. Vissa negativa åsikter framfördes dock såsom att det blev stökigt vid provningsdagarna; frivilligorganisationerna ansåg att den tid de hade till förfogande var något i överkant.

Försöket föll väl ut

Sammanfattningsvis kan sägas att försöket föll väl ut. Frågan är i vilken grad det krävs ökade resurser att genomföra klassvis mönstring i full skala. På glesbygden, där långa avstånd gör det svårt att genomföra studiebesök, kan endast någon liten del av det omfattande informationsprogram som genomfördes i Rudbecksskolan komma i fråga. Olika strukturer på klasser kan även tänkas medföra en del organisatoriska problem. T ex kan problem uppstå med klasser från utbildningslinjer med sned könsfördelning, eller med klasser från invandrartäta områden där en hög andel av eleverna inte är svenska medborgare och således inte ska mönstra.

SPF's UTVÄRDERINGAR

Info Ö 85 - Informationsövning för totalförsvaret
Utvärdering nr 1

1985

FAMA Informationsövning 1986. Haveri i
Baresebäckverket. Av Göran Boberg.
Utvärdering nr 2

Februari 1987

Kommunala informationsberedskapsdagar.
Presentation och utvärdering.
Utvärdering nr 3

Mars 1992

Klassvis mönstring. Ett första försök i
Sollentuna kommun. Av Ebba Olsson.
Utvärdering nr 4

Juli 1993

Juli 1993
ISSN 0348-9353

Adress
Box 2195
103 15 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 5

Telefon
08-23 02 60

Telefax
08-20 80 74